

УДК 37.01.001.85

DOI: https://doi.org/10.33216/2220-6310-2021-101-2_1-117-126

ТЕХНОЛОГІЇ ВИХОВАННЯ: МІЖНАРОДНІ ТА ВІТЧИЗНЯНІ ОСВІТНЬО-ВИХОВНІ ПРАКТИКИ

О. П. Лучанінова

ORCID 0000-0001-8336-9273

Через пандемію, швидку зміну технологій, глобалізаційні виклики сьогодні вища школа переживає гуманітарну кризу. Це негативно впливає на підготовку висококваліфікованих фахівців, формування у них ціннісної свідомості, творчого мислення, національно-культурної ідентичності, громадянської відповідальності. Такий підхід ставить під загрозу виконання завдання навчити студентів толерантності, здатності мислити, аргументувати філософськими та духовно-культурними категоріями, вибудовувати свій шлях саморозвитку професіонала й освіченої, культурної особистості. Актуальними є проблеми виховання духовно пробудженої особистості, сприяння міжкультурному діалогу та залучення молоді до побудови мирних і відкритих для участі суспільств, заохочення до творчості та різноманітності форм культурного самовиразу задля забезпечення сталого розвитку. Вітчизняні ЗВО не мають необхідну кількість ефективних спецкурсів, соціально-гуманітарних і культурологічних дисциплін, які б сприяли вирішенню цих проблем. Разом із тим педагоги-вчені й практики зі всього світу та України зокрема мають низку наробок щодо технологій виховання, застосовують освітньо-виховні практики у процесі професійної підготовки студентів.

Автор наголошує, що з-поміж наукових та практичних наробок у вихованні студентів вищої школи виокремлюються питання соціальної відповідальності, формування громадянських компетентностей, громадянська освіта, соціальні й громадянські навички, виховання через освіту тощо. Нарівні з умінням бути культурною, гармонійно розвиненою особистістю постає відповідальність як ключова компетентність у вищій освіті. Саме відповідальна, толерантно вихована особистість майбутнього фахівця є запорукою духовної безпеки будь-якого суспільства. Досвід виховних досліджень і практик європейських та українських вишів є дуже цінним. Актуальними є форми і методи розвитку соціальної відповідальності студентів, їхня громадянськість, морально-культурні цінності, духовна безпека, лідерство в студентському середовищі, засоби заохочення студентів до громадянської активності, роль освітнього середовища, оновлення виховної

системи закладу вищої освіти та його освітніх сервісів. Духовне пробудження особистості у добу глобалізаційних викликів може відбутися тільки завдяки прийняттям нею громадянських цінностей через культуру й соціальну відповідальність. Сьогодні в українських вишах відбувається не тільки професійна підготовка студентів, а й генерується суспільна ідеологія.

Ключові слова: виховні технології, соціальна відповідальність, гармонійна особистість, духовна безпека.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з можливими науковими і практичними завданнями. У сучасному суспільстві виховання здійснюється головним чином через спеціальні педагогічні системи. Ними можуть бути всі інституції у суспільстві. Мета виховної (педагогічної) системи закладу вищої освіти – підготовка фахівців, здатних, виходячи з громадянських позицій, вирішувати виробничі чи наукові завдання і відповідати за їх вирішення. Саме тому на перший план сьогодні виступають соціальна відповідальність й громадянські навички студента. Соціально відповідальним, на наше переконання, може стати тільки духовно багата особистість студента.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано вирішення цієї проблеми, на яку спирається автор. Перш за все проблемі виховання духовно-культурної особистості, її духовної безпеки присвячені щорічні Міжнародні конференції, які організуються науково-дослідним інститутом духовного розвитку людини та кафедрою ЮНЕСКО «Духовно-культурні цінності виховання та освіти». Постійні учасники конференції доповідають про стан виховання учнівської та студентської особистості з позицій психології (І. Бех), історії педагогіки (О. Цибулько), міждисциплінарності (О. Лучанінова), ролі мистецтва (П. Шафер, Г. Шевченко) та ін.

Виділення раніше не вирішених частин загальної проблеми, котрим присвячується стаття. Яким буде майбутнє суспільство, як і до чого готувати студентів? Як цього досягти, якщо студент закінчує у закладі вищої освіти свою соціалізацію, вже має певні цінності? Ці питання тривожать викладацьку спільноту, спонукають до пошуків прогресивних форм навчання та виховання, а без останнього не може бути економіки, бо професіонал з будь-якої спеціальності має бути перш за все особистістю, дбати про економічний розвиток держави, не порушуючи закони співжиття громадян та їхньої безпеки.

Мета статті – здійснити аналіз зарубіжних та вітчизняних освітньо-виховних практик у вищій школі, виокремивши відмінності й спільні виховні завдання європейських вишів, до яких відноситься й Україна.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих результатів. Європейські заклади вищої освіти на порядку денному ставлять питання удосконалення освітнього процесу, спільну роботу з навчання культурі, часткової інтеграції студентів у суспільство. Громадянськість вважають центральним поняттям у вищій освіті. Викладачі спрямовують свою діяльність як тьюторів на розвиток громадянських компетенцій, застосовують громадянські практики не тільки в школах, а й в університетах. Для українських закладів вищої освіти характерні виховні практики, пов'язані з формуванням гармонійно розвиненої особистості студента, духовно багатой, цілеспрямованої на суспільне благо, безпечне майбутнє. В умовах пандемії, коли процес соціалізації студентів відбувається онлайн, цей процес ускладнюється.

Історичною аксіомою є твердження, що без духовної складової взагалі не може йти мова про економічне буття людини, яке пов'язане з відкриттями в науці, відповідальністю за ці відкриття. Чим швидше людина почне послуговуватися штучним інтелектом, який вмє жити своїм життям, тим швидше розпочнеться процес зникнення людини як біологічного виду.

В університеті 2.0 гумбольдівського типу головним було виховання гармонійно розвинутої молоді людини, яка володіє знаннями, що накопичені людством, щоб створювати нові знання на основі відомого. Сьогодні ж університети прагнуть функціонувати в межах моделі 4.0. Такі університети здатні вирішувати проблеми-виклики сучасної промисловості за рахунок зміни концепції самої промисловості, коли центр тяжіння зміщується в бік проектування майбутньої конструкції на цьому етапі. Тож потрібен студент-професіонал з перших років навчання. Значить, скорочується час на формування його особистості.

Європейські університети моделі 4.0, ставши постачальниками знань майбутнього, відчули певні проблеми у виконанні культурного завдання – формування універсальності майбутнього людини. Віртуальний університет – це не добре й не погано, це нова форма подачі й засвоєння знань без викладача й студента, розчинення особистості в потоці інформації. У цьому криється небезпека для людини, адже вона, позбавлена культури спілкування, мистецтва, духовних цінностей, становить загрозу сама собі.

Не заглиблюючись в особливість моделі університету 4.0, який ніби вбудовується у ринкові відносини, наголосимо, що все менше місця в ньому для людини з її цінностями. Сучасні університети відчули цю загрозу й стали активніше працювати над особистісними, або соціальними навичками студентів. Університет Європи стає середовищем, де з'являються нові форми соціальності.

Поки викладач не перетворився на спеціаліста з онлайн-комунікації, готуючи для сучасної цивілізації компетентну особистість, є шанси поборотися за студента й людське в ньому. Зрозуміти студента, його духовну сутність можна через абстрактне мислення, соціальні та моральні почуття, пізнавальну або творчу активність (Исаев, & Слободчиков, 2000). Сьогодні студенту треба навчитися бачити наслідки від власних дій, свідомо діяти у світі, вміти рефлексувати й адаптуватися до світових змін, залишаючись вихованою людиною.

Цікавими є дослідження європейських університетів з проблем виховання й застосування технологій виховання в освітньому процесі: філософія всебічного розвитку університетської освіти, психопедагогіка, розвиток соціальної відповідальності й громадянськості у студентів (університет Барселони); громадянське виховання, моральний розвиток, педагогічний професіоналізм викладачів, розвиток ідентичності й громадянськості, молодіжних субкультур (університет гуманістичних досліджень в Утрехте (Нідерланди); залучення студентів у суспільне життя; розвиток громадянськості, стратегічного мислення, комунікативних навичок, почуття відповідальності за себе й інших (університетський коледж Лондона); трансдисциплінарність у вищій освіті, розвиток ключових компетентностей, увага розвитку мислення й відповідальності у студентів (інститут управління конфліктами в Європейському університеті Віадрина (Германія); дослідження конституціоналізму й демократії, громадянської активності й освіти; роль громадянського виховання в демократичних країнах; підходи до навчання американських педагогів, освітні й виховні практики (Каліфорнійський університет в Санта Круз); дослідницькі проекти з соціальних і професійних компетенцій студентів із використанням штучного інтелекту; громадянські компетенції як фактор розвитку студента; роль ІКТ та віртуальних кампусів у розвитку громадянських та комунікативних компетенцій (Гданський університет); активна громадянськість, відповідальність і громадянські компетенції у студентів, загальні європейські цінності студентів вищих технічних закладів освіти (Мадридський політехнічний університет); громадянська освіта, громадянська участь дітей та молоді, освітня політика, концепція громадянськості в освіті (Інститут педагогічних наук університету Миколи Коперника (Польща); навчання, виховання й соціалізація з точки зору когнітивної методології; супровід виховання в освітньому процесі університету, формування історичної пам'яті й національної ідентичності, ціннісних орієнтацій учнівської молоді (Республіканський інститут вищої школи. Республіка Білорусь).

Цим та схожим питанням присвячено міжнародне стажування з проблем виховних практик у вищій школі Європи. Як видно з представлених вище проблем, найчастіше європейські заклади вищої освіти приділяють увагу розвитку громадянськості й соціальних компетенцій у студентів. Усе менше людина постає для суспільства й самої себе як цілісна, глибока особистість з духовно-моральними цінностями, культурою моральних вчинків, здатністю до творчості. Будь-яке суспільство потребує нових економічних знань, тож стає зрозумілою політика закладів вищої освіти щодо розвитку громадянськості й соціалізації. Адже все частіше в антропо-кібернетичній реальності біля людини знаходиться техніка, яку невихована людина може використати не на благо. З таких позицій розвиток громадянськості й соціальних компетенцій у студентів є актуальним. Виконуючи біологічну, трудову, соціальну і духовну функції, людина забуває про останню, що є загрозою для людства в цілому.

Пол Шафер зазначає, що сьогодні, в епоху Культури, треба запроваджувати нову корпоративну ідеологію, культурний підхід до розвитку громадянства (Schafer, 2014, с. 131).

Заклади вищої технічної освіти Країни позиціонують себе як соціокультурну систему, де відбувається не тільки професійна підготовка студентів, а й генерується суспільна ідеологія: формування нової корпоративної культури університету шляхом розвитку моральних, культурних і наукових цінностей, примноження моральних, культурних, наукових цінностей і досягнень суспільства та інтеграція в європейський освітньо-науковий простір; (університет «Дніпровська політехніка»); вільне самовизначення студентської молоді в світоглядних позиціях, духовних інтересах і цінностях; пріоритети культури та духовності; розвиток суспільно активної молоді людини, яка поєднує в собі високу професійну компетентність, широку культурну ерудицію, (Харківський національний технічний університет сільського господарства ім. Петра Василенка); формування національної інтелігенції, сприяння збагаченню й оновленню інтелектуального генофонду нації, виховання її духовної еліти; виховання культури поведінки та спілкування, виховання студента як громадянина, фахівця, високоморальної особистості (Київський національний економічний університет ім. Вадима Гетьмана); формування гармонійно і різнобічно розвиненої особистості майбутнього фахівця, громадянина, патріота, здорового способу життя студентів, розвиток у них соціальної відповідальності, екологічної, правової, політичної, естетичної культури, готовність до професійного та особистісного саморозвитку (Національний університет біоресурсів і природокористування України); формування гармонійно розвиненої людини, високоосвіченої, соціально активної й

національно свідомої, наділеної глибокою громадянською відповідальністю, високими духовними якостями, родинними і патріотичними почуттями (Кременчуцький національний університет імені Михайла Остроградського); формування духовних потреб студентської молоді, збереження та розвиток загальнонаціональних культурних традицій, створення умов для зростання творчого потенціалу (Луцький національний технічний університет); виховання національно свідомої генерації молоді технічної інтелігенції, формування в неї естетичних навичок, прищеплення любові до мистецтва, розвитку індивідуальних здібностей і талантів (Тернопільський Національний технічний університет ім. Петра Пулюя); інтелект, відповідальність перед суспільством, компетентність, етичність, толерантність, збереження та примноження культурних традицій територіальної громади області (Запорізький національний технічний університет); формування людини всебічно розвинутої, цілісної, мислячої, діяльної, творчої, соціально відповідальної і небайдужої до проблем інших, яка керується в житті загальнолюдськими цінностями; формування духовно-культурних, соціально-особистісних компетенцій студентів (Національна металургійна академія України) (Лучанінова, 2017а). Відносно виховної політики іноземних університетів вітчизняні стоять на сторожі виховання цілісної особистості студента, його духовно-культурних цінностей. Зазначимо, що ці виховні завдання у повній мірі вирішувалися в означених ЗВО до пандемії. Сьогодні варто переглянути ці напрями, узгодивши з реальним станом речей в освіті й трансформували в нові якості особистості студента.

Студент як особистість наділений соціальними якостями, необхідними йому для життя у суспільстві, що свідчить про його культурний рівень. Національно-культурна ідентичність студента проявляється через культурний досвід, виховання в освіті. Викладач, взаємодіючи зі студентом у предметно-практичному, духовному, суспільному й особистісному векторі культури, пришвидшує процес його соціалізації. Європейські заклади вищої освіти взяли курс на виховні практики, пов'язані з розвитком соціальних навичок у студентів і якостей громадянина.

Вітчизняна педагогіка використовує здебільшого духовні виховні практики, що є проявом національної ідентичності. Українці споконвічно прагнуть краси, мудрості, досконалості, пов'язують свої світоглядні позиції з історичною правдою, культурою і мистецтвом.

Людина – головний ресурс суспільних перетворень й мета соціального розвитку – має бути сьогодні культурно вихованою, бо від неї залежить духовно-моральна стійкість майбутніх поколінь. У школі навчання стає основним засобом і найважливішою частиною виховання. Психологія

як інтегральна наука допомагає вчителям і викладачам у розробці й впровадженні технологій навчання та виховання, які ґрунтуються на врахуванні особистісних якостей і можливостей особистості учня/студента та спрямовуються на досягнення максимально можливого гармонійного його розвитку (Старостина, 2014).

Термін «технології» здебільшого використовують відносно навчання, він пов'язаний з покроковим виконанням дій учня чи студента й націлений на кінцевий результат. Процес виховання подовжений у часі, його результат може стати очевидним через певний час. Але створивши систему відповідних умов виховання, комплексно застосовуючи методи і прийоми впливу на особистість студента, враховуючи його психологічні особливості, рівень вихованості, можемо сподіватися на результат. Технологію виховання можна вважати такою через комплексну систему дій викладача, його послідовні виховні дії, творчий підхід. Так, у Програмі «Виховання професіонала й особистості» (Лучанінова, 2017а) спостерігається комплексний і системний підхід до створення умов щодо розвитку й формування майбутнього професіонала й особистості студента на духовно-культурних засадах, починаючи з першого курсу перебування студента у закладі вищої освіти. Але мобілізація сили волі, особистісний вибір студента залежить від його активності, мотивації, бажання сповідувати в житті загальнолюдські цінності (Лучанінова, 2017б).

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, застосування виховних технологій залежить від викладача, його духовної сутності, майстерності, щоб сучасний студент, досліджуючи штучний інтелект, не перетворився на бездуховну інтелектуальну машину, не деградував духовно й культурно, не втратив своєї індивідуальності, бажання розвиватися й самовдосконалюватися. Освіта розглядається сьогодні як товар на ринку освітніх послуг, але не треба забувати, що освіта для високодуховного викладача – це служіння, виховання особистістю, це виробництво Людини. Разом із тим вітчизняні заклади вищої освіти ставлять перед собою виховні завдання, які є тотожними з іншими європейськими закладами: це розвиток громадянськості й соціальних (гнучких) навичок студентів. Корисним є обмін досвідом виховними практиками під час міжнародного стажування онлайн.

Література

1. Исаев Е. И., Слободчиков В. И. Основы психологической антропологии. Психология развития человека: Развитие субъективной реальности в онтогенезе. Москва : Школа-Пресс, 2000. 304 с.

2. Старостина О. В. Теоретичні основи педагогічних ідей Е. Стоунса в контексті розвитку педагогічної науки. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2014. Вип. 35. С. 74-80.
3. Лучанинова О.П. Виховання майбутнього фахівця у вищому технічному навчальному закладі: теорія і практика: монографія. Дніпро : Пороги, 2017а. 404 с.
4. Лучанинова О. П. Програма виховання студентів «Професіонал і особистість». Дніпро : НМетАУ, 2017б. 52 с.
5. Schafer D. P. *The Age of Culture*. A New Road Book. Published by Rock's Mills Press, 2014.

References

1. Isaev, Ye. I., & Slobodchikov, V. I. (2000). *Osnovy psikhologicheskoy antropologii. Psikhologiya razvitiya cheloveka: Razvitie subektivnoy realnosti v ontogeneze [Foundations of Psychological Anthropology. Psychology of Human Development: Development of Subjective Reality in Ontogenesis]*, 304. Moscow: Shkola-Press (rus).
2. Starostina, O. V. (2014). Teoretychni osnovy pedahohichnykh idei E. Stounsa v konteksti rozvytku pedahohichnoi nauky [Theoretical Foundations of E. Stones' Pedagogical Ideas in the Context of the Pedagogy Development]. *Pedagogy of a creative personality formation at universities and secondary schools*, 35, 74-80.
3. Luchaninova, O. P. (2017a). *Vykhovannia maibutnoho fakhivtsia u vyshchomu tekhnichnomu navchalnomu zakladi: teoriia i praktyka: monohrafiia [Future Specialists' Training at Higher Technical Educational Institutions: theory and practice: monograph]*, 404. Dnipro: Porohy (ukr).
4. Luchaninova, O. P. (2017b). *Prohrama vykhovannia studentiv "Profesional i osobystist". [Programme for Students' Education "A Professional and a Personality"]*, 52. Dnipro: NMetAU (ukr).
5. Schafer, D. P. (2014). *The Age of Culture*. A New Road Book. Published by Rock's Mills Press (eng).

ТЕХНОЛОГИИ ВОСПИТАНИЯ: МЕЖДУНАРОДНЫЕ И ОТЕЧЕСТВЕННЫЕ ОБРАЗОВАТЕЛЬНО-ВОСПИТАТЕЛЬНЫЕ ПРАКТИКИ

О. П. Лучанинова

Из-за пандемии, быстрой смены технологий, глобализационных вызовов сегодня высшая школа переживает гуманитарный кризис. Это отрицательно влияет на подготовку высококвалифицированных специалистов, формирования у них ценностного сознания, творческого мышления, национально-культурной идентичности, гражданской ответственности. Такой подход ставит под угрозу выполнение задания научить студентов толерантности, способности мыслить, аргументировать философскими и духовно-культурными категориями,

выстраивать свой путь саморазвития профессионала и образованной, культурной личности.

Актуальными выступают проблемы духовного пробуждения личности, содействие межкультурному диалогу и привлечение молодежи к строительству мирных и открытых для участия обществ, поощрение к творчеству и разнообразию форм культурного самовыражения ради обеспечения устойчивого развития. Отечественные учреждения высшего образования не имеют необходимого количества эффективных спецкурсов, социально-гуманитарных и культурологических дисциплин, которые бы способствовали решению этих проблем. Вместе с этим педагоги-ученые и практики всего мира и Украины, в частности, имеют ряд наработок относительно технологий воспитания, применяют образовательно-воспитательные практики в процессе профессиональной подготовки студентов.

Автор акцентирует, что среди научных и практических наработок в воспитании студентов высшей школы выделяются вопросы социальной ответственности, формирования гражданских компетентностей, гражданское образование, социальные и гражданские навыки, воспитание через образование и т.п.

Наравне с умением быть культурной, гармонически развитой личностью возникает ответственность как ключевая компетентность в высшей школе. Именно ответственная, толерантно воспитанная личность будущего специалиста есть залогом духовной безопасности любого общества.

Опыт исследований воспитательных практик европейских и украинских высших учебных заведений есть очень ценным. Актуальными являются формы и методы развития социальной ответственности студентов, их гражданственность, нравственно-культурные ценности, духовная безопасность, лидерство в студенческой среде, средства поощрения студентов к гражданской активности, роль образовательного пространства, обновление воспитательной системы учреждения высшего образования и его образовательных серверов.

Духовное пробуждение личности во время глобализационных вызовов может произойти только благодаря принятию ею гражданских ценностей через культуру и социальную ответственность. Сегодня в украинских учреждениях высшего образования происходит не только профессиональная подготовка студентов, но и генерируется общественная идеология.

Ключевые слова: воспитательные технологии, социальная ответственность, гармоническая личность, духовная безопасность.

EDUCATIONAL TECHNOLOGIES: INTERNATIONAL AND DOMESTIC EDUCATIONAL AND PEDAGOGIC PRACTICES

O. P. Luchaninova

Today higher education is experiencing a humanitarian crisis due to the pandemic, the rapid changes in technology, and globalization challenges. This negatively affects highly qualified specialists' training, as well as the formation of their axiological

consciousness, creative thinking, national and cultural identity, and civic responsibility. This approach makes it hard to teach students tolerance, to foster their ability to think and appeal to philosophical, spiritual and cultural categories, to encourage their self-development as professionals and educated, cultural personalities.

The problems of spiritual awakening of a personality, the intercultural dialogue encouragement and the attraction of young people to the creation of peaceful and open societies, the encouragement of creativity and various forms of cultural expression to ensure sustainable development appear to be relevant. Domestic universities do not have a due number of effective special courses, social, humanitarian and cultural disciplines that would contribute to solving these problems. At that, teachers-scientists and practitioners from all over the world and from Ukraine in particular have a number of practices related to education technologies and apply educational practices in the process of students' professional training. The author emphasizes that among the scientific and applied practices in students' upbringing, there are issues of social responsibility, formation of civic competencies, civic education, social and civic skills, upbringing through education, etc.

Along with the ability to be a cultured, harmoniously developed personality, there arises a responsibility as a key competence in higher education. It is a responsible, tolerantly educated personality of a future specialist that is the key to spiritual security of any society. Research experience and educational practices of European and Ukrainian universities are very valuable. The current tasks to be solved include the forms and methods of students' social responsibility development, their civic consciousness, moral and cultural values, spiritual safety, leadership in a student environment, means of encouraging students to be civic, a role of an educational space, updating an educational system of higher education institutions and educational servers.

Spiritual awakening of a personality during globalization challenges can only occur due to their acceptance of civic values through culture and social responsibility. Today Ukrainian universities not only carry out students' professional training, but also generate their social ideology.

Keywords: *Educational technologies, social responsibility, harmonious personality, spiritual safety.*

Лучанинова Ольга Петрівна – доктор педагогічних наук, професор, професор кафедри інженерної педагогіки Національної металургійної академії України (м. Дніпро, Україна). E-mail: 2017olgapetrovna@gmail.com

Лучанинова Ольга Петровна – профессор, доктор педагогических наук, профессор кафедры инженерной педагогики Национальной металлургической академии Украины (г. Днепр, Украина). E-mail: 2017olgapetrovna@gmail.com

Luchaninova Olha Petrivna – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor, Professor of the Department of Engineering Pedagogy National Metallurgical Academy of Ukraine (Dnipro, Ukraine). E-mail: 2017olgapetrovna@gmail.com